

‘Laten we ons voorstellen hoe een écht gezonde samenleving eruit ziet’

‘Na 100 jaar is het tijd om Doornroosje uit haar slaap wakker te kussen!’, vindt Wouter Kamphuis, boer op ‘t Leeuweriksveld, verwijzend naar de niet gerealiseerde maatschappij-idealen van Rudolf Steiner. Sinds zijn 19e (hij is nu 57) is Wouter gegrepen door diens sociale driegeleding: ‘Die vormt hét antwoord op de crisis waarin wij ons bevinden.

Steiners sociaalwetenschappelijke inzichten vat ik samen onder de term ‘sociale driegeleding’. In mijn woorden: om een gezonde, menswaardige samenleving op te bouwen, moeten de drie gebieden economie, recht en cultuur (ook *geestesleven* genoemd) duidelijk van elkaar gescheiden worden, opdat elk gebied zich vanuit zijn eigen wetmatigheden kan ontplooien. Alleen doordat ze volledig zelfstandig zijn, kunnen de drie gebieden op een harmonieuze wijze gaan samenwerken (zie tabel). Maar ... zo’n driegelede samenleving is nog nergens ter wereld gerealiseerd. Bij een BD-bedrijf, Waldorfschool, therapeuticum of Christengemeenschapskerk kun je een kijkje nemen; een driegelede samenleving kun je op dit moment alleen nog maar in de geest voorbereiden. Dergelijk voorbereidingswerk zie ik als het belangrijkste wat een mens in deze tijd kan doen. De driegeleding is namelijk hét antwoord bij uitstek op de crisis waar we ons in bevinden, en houdt een prachtige belofte voor de toekomst in. Laten we daarom eens een poging wagen om ons voor te stellen: wat zou realisatie van de sociale driegeleding in Nederland voor de landbouw betekenen?

Geestesleven

Eén van de drie gebieden is het geestesleven. Hiertoe behoort alles wat het individu en zijn ontwikkeling betreft: opvoeding en onderwijs, gezondheidszorg, wetenschap, kunst, religie. Als het geestesleven zich volgens zijn eigen wetmatigheden kan ontplooien, wordt in dat gebied van de samenleving *vrijheid* het leidende principe. Leraren bijvoorbeeld, besturen hun scholen zelf, helemaal onafhankelijk van de staat en de economie. Dergelijk onderwijs zal er volgens Rudolf Steiner toe leiden dat alle talenten die kinderen meebrengen, volledig ontplooid worden. Ik meen dat dan zal blijken dat daar precies voldoende - dus heel veel! - gezonde, krachtige en goed gemotiveerde jonge boeren tussen zitten. *Mens worden aan de landbouw - de landbouw vermenselijken*, zoals Jan Diek van Mansvelt dat zo mooi uitdrukte, is iets wat velen willen. Het moet alleen wel wakker gekust worden. Het vrije onderwijs leert jonge mensen echt zelfstandig te denken. Eén gevolg daarvan zal zijn dat gaandeweg bij álle consumenten begrip ontstaat voor het grote belang van echt gezonde landbouw.

Wat heel heilzaam is voor de landbouw: de overdracht van boerderijen, van een stoppende boer naar zijn opvolger, zal een zaak worden van het geestesleven. Dat betekent dat je boer wordt vanwege je capaciteiten, niet meer vanwege geldbezit of erfenis.

Rechtsleven

Het zelfstandige, *op werkelijke gelijkheid gebaseerde rechtsleven*, zal ervoor zorgen dat het privé-eigendom van productiemiddelen dat we nu kennen, vervangen wordt door een tijdelijk gebruiksrecht. Alle handel in aandelen, bedrijven, arbeidskracht en grond, ook de handel in fosfaatrechten, alle soorten dierrechten, suikerbietenquota, emissierechten en dergelijke komt daarmee te vervallen. Voor iemand die boer wil worden betekent dat: je kunt een bedrijf niet erven en niet kopen; wel kun je ervoor gevraagd worden. Een stoppende boer heeft ook niets om te verkopen. Dat is niet meer nodig, want het rechtsleven stelt vast dat iedereen recht heeft op een echt goed pensioen (via een omslagstelsel, niet met de spaarpotten die we nu kennen.)

Economisch leven

Het zelfstandige economisch leven zal – in de ware zin van dat woord – véél economischer blijken te zijn dan datgene wat we nu nog ‘economie’ noemen. Zeer veel lasten die voortvloeien uit het oude eigendom zullen wegvallen. In de economie zal een gemeenschappelijke wil werkzaam worden, die

volledig gericht is op de behoeftebevrediging van alle mensen. Dat is nu in grote lijnen niet zo, de behoeftebevrediging van consumenten is primair het middel voor bedrijven om zoveel mogelijk winst te maken. De economie van de toekomst zal helemaal werken vanuit inzicht in het geheel. Zulk inzicht kan nu niet ontstaan, doordat de economie gebaseerd is op ieder-voor-zich denken. Daardoor komen de informatiestromen niet bij elkaar. Dankzij het inzicht in het geheel kan de productie op de werkelijke behoeften afgestemd worden. Voor boeren betekent dat: afzetzekerheid en de garantie dat je de juiste prijs voor je producten krijgt. Gevolg zal onder andere zijn dat het gemiddeld inkomen per gewerkt uur in de landbouw veel hoger komt te liggen dan nu het geval is, waardoor veel meer mensen weer graag in de landbouw gaan werken.

In dit driedelige sociale organisme wordt zowel in de economie, als in de staat, als in het geestesleven álles gebaseerd op zelfbestuur van de direct betrokken mensen. Een overheid zoals we nu kennen, zal niet meer bestaan. Alleen nog een rechtsstaat, die in tegenstelling tot de huidige staat wél die naam waardig is en die wél echt democratisch zal zijn.

Grond als basis

Wat kun je als praktisch denkende boer, vanuit je gezonde boerenverstand, hier en nu met deze ideeën doen? De kloof tussen de hierboven beschreven gezonde samenleving en de samenleving waar we met z'n allen nu nog inzitten, lijkt welhaast onoverbrugbaar. Maar dat kan natuurlijk niet echt zo zijn! De basis voor landbouw is grond, dus laten we daarmee beginnen.

Probeer je eens een wereld voor te stellen, waarin grond geen koopwaar is. Ergens diep van binnen weten we volgens mij allemaal, dat het eigenlijk niet klopt dat je grond kunt kopen of verkopen. Immers, grond wordt niet door mensen gemaakt. Er is dus niemand die er terecht aanspraak op kan maken, grond te mogen verkopen, en op die manier geld te mogen 'verdienen' (of ook verliezen) dat niet werkelijk verdiend is. Toch gaan we ermee om als koopwaar en hebben we dat in onze wetten vastgelegd.

De in ons land bijna altijd stijgende grondprijzen zijn mensenwerk, en zo is het ook mensenwerk om de eenvoudige waarheid dat grond geen koopwaar is, in praktijk te brengen. Wie krijgt op welk moment de vrije beschikking over een stuk grond? Die vraag hoort over recht en inzicht te gaan; en niet primair over geld of bloedverwantschap.

De ideale grondstichting

In hoeverre kun je dit besef tegenwoordig, in een samenleving die nog gebaseerd is op het oude eigendomsrecht, toch in praktijk brengen? Die vraag heeft me lang bezig gehouden. Een grondstichting op basis van de driegeledingsidee zou volgens mij aan de volgende criteria moeten voldoen:

- Eénmaal verworven grond kan in principe nooit weer verkocht, vererfd of met hypotheek belast worden. De financiële waarde van de grond moet de facto geen rol meer spelen.
- Nieuwe projecten worden gefinancierd door middel van in eigen beheer uitgevoerde *crowdfunding*. Zoveel mogelijk schenkingen, waar nodig laagrentende en renteloze leningen. Geen 'cadeautjes' voor schenkers; wél informatievoorziening om de betrokkenheid te bevorderen. Liefst geen samenwerking met banken: zij baseren hun hele handelwijze op het principe dat grond geld waard is;
- De stichting wordt alleen bestuurd door de deelnemende boeren zelf. Zo kan er nooit een bestuur komen dat toch dollartekens in de ogen krijgt en bezwijkt voor de verleiding om bezit van de stichting te gelde te maken;
- Een stoppende boer wijst zelf zijn opvolger aan, die dan ook zijn plaats in het stichtingsbestuur overneemt;
- De oudedagsvoorziening kan bijvoorbeeld geregeld worden doordat de opvolger een maandelijkse aanvulling op de AOW van de gepensioneerde boer overmaakt;
- Iedere boer, ook een gangbare, kan instappen: de driegeleding gaat iedereen aan;
- Consequent streven de samenwerkende projecten naar een sneeuwbaaleffect, door de handen ineen te slaan om aankoop van nieuwe gronden te financieren;

- Er blijft weinig aan de strijkstok hangen. De kosten van de stichting worden geminimaliseerd, onder andere door accountants, fiscalisten en notarissen te bewegen hun bijdrage te schenken of voor hetzelfde uurtarief te werken als de boeren, uit solidariteit;
- De stichting ziet zichzelf nooit als doel op zich, maar is en blijft slechts een middel om de Nederlandse wetgeving te veranderen. Zonder nieuwe wetgeving is een driegelede samenleving onmogelijk. *Er zou een wettelijk erkende en gegarandeerde mogelijkheid moeten worden geschapen om grond aan het economisch verkeer te onttrekken, en af te waarderen naar €0.* Als grondbezitters uit vrije wil voor de nieuwe eigendomsvorm kiezen, wordt dat wettelijk erkend en beschermd. Dit zou een principiële opening van het wetgevingsstelsel betekenen. De stichting staat te allen tijde open voor samenwerking met partijen die ditzelfde willen!

Landbouw-bevrijdingsbeweging

Kan ik als boer naast mijn werk zo'n stichting zelf besturen, zul je je misschien afvragen. Jazeker! Niemand kan het beter dan wijzelf. Daarbij kunnen we natuurlijk wel degelijk werk uitbesteden aan boekhouders, juristen, etc, als we maar de regie in eigen hand houden.

Mijn vrouw Kathinka en ik hebben in 2015 stichting Mensen voor de Aarde opgericht, die werkt op basis van bovenstaande principes. We zijn klein, maar het functioneert: we hebben nu zeven succesvolle *crowdfundings*-acties gevoerd op basis van het principe 'grond is geen koopwaar', voor vijf aangesloten projecten (waaronder ook twee woonhuizen). In totaal is daarbij €426.000 geschonken, €439.250 renteloos geleend en €146.750 tegen lage rente geleend. Op basis van mijn ervaring denk ik dat deze werkwijze prima ook voor grote bedrijven van miljoenen euro's kan werken. Geïnteresseerden kunnen zich bij ons aansluiten, of onze werkwijze kopiëren.

Inmiddels is er een hoopgevende, brede beweging om Nederlandse grond 'vrij' te maken en te houden voor allerlei vormen van goede landbouw: bijvoorbeeld Land van Ons, Herenboeren, Lenteland, BD Grondbeheer, Aardpeer, Kapitalocean, Mensen voor de Aarde, Sleipnir, Henry Mentink en Mevrouw Moret. Binnen deze groep zijn heel verschillende aanzetten te vinden. Toch zou het mooi zijn als al deze partijen meer gaan samenwerken, bijvoorbeeld om de genoemde nieuwe wetgeving te realiseren. Moge Doornroosje spoedig wakker worden ...

Wouter Kamphuis is boer op biodynamische boerderij 't Leeuweriksveld, Emmen

www.leeuweriksveld.nl

www.mensenvoordeaarde.nl

Dit artikel verscheen eerder in *Dynamisch Perspectief*, nr 2025/2

Sociale driegeleding in het kort

Geledingen	Individu	Samenleving	Leidend principe	Voorbeeld
Economisch leven	Wat heb ik van de ander nodig?	Produceren en consumeren van goederen en diensten	broederschap	Juiste prijzen -> goed inkomen voor alle boeren
Rechtsleven	Waar heb ik recht op? Waartoe ben ik verplicht?	Vaststellen en waarborgen van gelijke rechten en plichten voor iedereen	gelijkheid	eigendom van grond en bedrijven wordt tijdelijk gebruiksrecht
Geestes- of cultureel leven	Wat kan ik voor de ander betekenen?	opvoeding en onderwijs, gezondheidszorg, wetenschap, kunst, religie	vrijheid	Een boerderij overnemen gaat over de capaciteiten die je hebt

- Elke geleding is in zich ook weer driegeleed: Binnen de economie bv. heb je ook geestesleven (de productie), rechtsleven (handel, distributie en het geldverkeer) en de eigenlijke kern van de economie: consumptie